

EPX: Mere end et gymnasium – en uddannelse, man kan mærke

SMVdanmarks bud på en erhvervs- og
professionsrettet gymnasieuddannelse

Indledning

Danmark står ved en skillevej. Om blot fem år kan vi mangle op mod 100.000 faglærte hænder, hvis ikke flere unge vælger en faglærte vej efter folkeskolen.¹ Det er en udfordring, der truer både væksten, den grønne omstilling og fundamentet for vores velfærdssamfund. Regeringens initiativ om en ny erhvervs- og professionsrettet gymnasieuddannelse, epX, rummer et historisk potentiale for at vende udviklingen. Men potentialet bliver kun forløst, hvis vi tør skabe en uddannelse, der reelt bygger bro mellem unge og erhvervsliv.

SMVdanmark repræsenterer 18.000 små og mellemstore virksomheder, dem, der hver dag mærker konsekvenserne af manglen på faglært arbejdskraft. Vores medlemmer har hænderne direkte på kogepladen, når det gælder behovet for dygtige faglærte, hvad enten det er inden for håndværk, industri, teknologi eller service. Derfor ved vi noget om, hvad der skal til for, at epX ikke blot bliver endnu en teoretisk ungdomsuddannelse, men en reel praksisfaglig vej, som virksomhederne vil efterspørge og som vil give de unge mulighed for at prøve kræfter med deres evner ude i virkeligheden.

For SMVdanmark er det afgørende, at epX ikke ender som endnu en boglig ungdomsuddannelse forklædt som noget andet. Vi har ikke brug for en "HF light", en akademisk forberedelse eller en nødløsning for dem, der ikke kom ind på stx. Vi har brug for en stolt, praksisfaglig ungdomsuddannelse, hvor unge med lyst til at bruge både hoved og hænder får en direkte vej til arbejdsmarkedet, en erhvervsuddannelse eller videre praksisrettet uddannelse.

Kernen i denne tilgang kalder vi erhvervsdannelse. Ikke at forveksle med erhvervsuddannelse. For SMVdanmark handler erhvervsdannelse om, at unge gennem praksis og konkrete erfaringer lærer at forbinde teori med virkelighedens krav. De oplever, at deres indsats skaber værdi, og at faglighed, ansvar og samarbejde hænger sammen. Det er ikke bare forberedelse til et job, men en dannelse i at forstå og bidrage til arbejdsfællesskabet. Netop det skal være epX's særkende. En uddannelse, hvor man både bliver dygtig og dannet gennem virkeligheden

EpX skal være det oplagte valg for de unge, der motiveres af at skabe, bygge, udvikle og løse konkrete opgaver, ikke af lange teoritunge skolebøger. Det kræver, at vi tør designe en uddannelse med udgangspunkt i virkeligheden: Moderne værkstedsfaciliteter, levende ungdomsmiljøer og en fagsammensætning, hvor praksis, anvendelsesorientering og en tæt kobling til erhvervslivets behov er i centrum.

Jakob Brandt
Adm. direktør i SMVdanmark

¹ <https://www.ae.dk/analyse/2021-03-danmark-mangler-99000-faglaerte-i-2030>

Hvorfor dette udspil? Og hvad bygger det på?

Når fire ud af ti gymnasieelever i dag oplever undervisningen som for boglig², og evalueringer viser, at elever på erhvervsuddannelserne efterlyser mere praktisk undervisning³, så er der brug for forandring. Epx skal ikke blot være endnu en ungdomsuddannelse. Den skal være noget andet. Noget mere praksisnært. Noget, der mærkes i hænderne og giver mening i hverdagen.

Derfor giver SMVdanmark i dette udspil et konkret bud på, hvordan et fuldt uddannelsesforløb på epx kan se ud for en elev, der har valgt håndværkslinjen. Målet er at vise, hvordan en skoledag kan tilrettelægges, så teori og praksis smelter sammen, og hvor undervisningen ikke blot forstås med hovedet, men opleves med kroppen og sanserne.

Udspillet bygger på en række interviews med virksomhedsrepræsentanter, brancheforeninger, lærlinge, uddannelsesledere og andre aktører. Det er vores bud på, hvordan epx i praksis kan blive en succes med særligt fokus på håndværkslinjen, som er vores kerneområde.

SMVdanmark fremlægger i alt 60 konkrete anbefalinger til udviklingen af EPX – på tværs af fagligt indhold, organisering, valgfag, erhvervspraktik, ungdomsmiljøer, lærerkompetencer og samarbejde med erhvervslivet. Anbefalingerne samles i én helhedsmodel, der konkretiserer, hvordan EPX kan realiseres i praksis og blive en succesfuld, praksisnær ungdomsuddannelse.

Med udspillet ønsker vi at tage skridtet videre: Fra de abstrakte principper til den konkrete virkelighed. Fra hensigtserklæringer til en model, der faktisk kan indfri det potentiale, epx rummer.

I dette udspil følger vi den fiktive elev Emma, som er skabt til at illustrere og konkretisere tankerne bag vores forslag til indretningen af epx. Fortællingen om Emma er et tænkt eksempel, der hjælper med at gøre vores anbefalinger mere levende og relaterbare.

²<https://reformkommissionen.dk/udgivelser/nye-reformveje-2/>

³<https://www.cef.u.dk/emner/publikationer/publikationer/hvordan-giver-det-mening-at-vaere-ung-paa-eud-hvordan-unge-under-25-aar-paa-erhvervsuddannelserne-skaber-mening-i-spaendingsfeltet-mellem-skoledelen-paa-grundfor-loebene-og-deres-ungdomsliv.aspx>

Indhold

.....	1
Indledning	2
Hvorfor dette udspil? Og hvad bygger det på?	3
SMVdanmarks anbefalinger til indretningen af epx	5
Organisering: epx giver Emma mulighed for afklaring	9
Obligatorisk fagindhold og valgfang: Emmas fagvalg og hverdag på epx	12
Prøver: Emma viser, hvad hun kan – ikke bare, hvad hun ved	17
Skema: Emmas uge på epx - håndværkslinjen, første år	20
Erhvervspraktik og virksomhedssamarbejde: Emma rustes til voksenlivet	23
Attraktive ungdomsmiljøer: Skal tænkes med fra begyndelsen	25
Placering og tilgængelighed: Tæt på unge i hele landet	27
Undervisningskompetencer: Faglighed, praksis og pædagogik i samspil	29
Talentspor og epx-fleks	31
Afsluttende perspektiver: Et nyt uddannelseskapitel for Danmark.....	33
Kontakt	34

SMVdanmarks anbefalinger til indretningen af epx

Organisering: En god start på epx:

1. At indføre obligatoriske brobygningsdage i 9. klasse hvor eleverne besøger epx
2. At indføre et tre-måneders fælles grundforløb, der indeholder elementer fra alle faglinjer og har fokus på afklaring. Forløbet skal give eleverne mulighed for at afprøve forskellige retninger, besøge virksomheder og undersøge fag og muligheder i praksis.
3. At elever i grundforløbet sikres retten til fleksibelt skifte mellem epx, stx og hxx uden at miste tid eller opleve negative konsekvenser ved et ændret valg.
4. At hver faglinje tilrettelægges med bred faglighed og fleksibilitet, så eleverne kan afprøve flere retninger, inden de træffer et endeligt og velovervejet valg.
5. At der fastsættes en national forpligtelse til geografisk dækning af alle tre faglinjer. De største institutioner bør forpligtes til at udbyde hele spektret af epx-faglinjer, mens mindre institutioner med fordel kan understøttes gennem samarbejde og fælles forløb.
6. At faglinjen "Håndværk og teknik" sikres økonomisk gennem et differentieret taxameter, så de ofte dyre værkstedsfag får nødvendig støtte og ikke nedprioriteres i udbuddet.
7. At det valgfrie tredje år "overbygningen" tilrettelægges, så eleverne kan tage adgangsgivende fag til videregående uddannelser uden at miste epx' praksisnære identitet, særlige fællesskab og læringsmiljø.

Fag med afsæt i virkeligheden:

8. At hver faglinje har et fast sæt obligatoriske faglinjefag, der dækker centrale erhvervskompetencer og sikrer en praksisnær og tidssvarende faglighed.
9. At faglinjen *Håndværk og teknik* som minimum indeholder fagene materialelære, design, byggeteknik, klima samt motorlære og elektronik, da de dækker både klassisk håndværk og ny teknologi.
10. At øvrige faglinjefag udvikles med udgangspunkt i branchernes behov.
11. At teknologiforståelse og kunstig intelligens integreres i de fleste fag som en naturlig del af undervisningen, så eleverne lærer at bruge digitale værktøjer og AI som en del af deres faglighed og fremtidige arbejdsliv.
12. At alle faglinjer indeholder undervisning i ergonomi, arbejdsmiljø og sikkerhed som obligatoriske elementer, så eleverne opbygger sunde arbejdsvaner og lærer at tage ansvar for egen og andres sikkerhed i praksis.
13. At de almene fag på epx udvikles i en erhvervsrettet og praksisnær retning, så de understøtter elevernes faglinjer og virkelighedsnære læring.
14. At de almene fag kan tages på flere niveauer (C–B–A) med mulighed for suppleringsfag undervejs eller på det tredje år, så eleverne kan udvikle sig i eget tempo og opnå adgang til videregående uddannelser.
15. At vurderingskriterierne i de almene fag matcher epx' praksisfaglige profil – og resultaterne formelt anerkendes på linje med gymnasiale niveauer, så eleverne får samme adgang til videre uddannelse.
16. At eleverne på andet år kan hæve niveauet i de almene fag uden at skifte stamklasse eller vælge praksisnære valgfag med fordybelse i håndværk og faglige specialer.
17. At temaerne bæredygtighed, kunstig intelligens og innovation indgår som gennemgående perspektiver i både almene fag og faglinjefag målrettet mod arbejdsmarkedet.

18. At valgfag udbydes ud fra et nationalt katalog med lokal tilpasning, men ikke som en udtømmende liste – kataloget bør løbende kunne udvides med nye fag i takt med arbejdsmarkedets behov.
19. At valgfagene organiseres tværgående på tværs af faglinjer og klasser for at skabe fagligt fællesskab, udsyn og volumen nok til at danne hold.
20. At valgfag og suppleringsfag samlet bruges til at sikre fleksibilitet og rummelighed i epX, så uddannelsen kan rumme elever med forskellige niveauer, styrker og læringsforudsætninger.

Prøver der tester virkelighedsnære kompetencer

21. At projekt- og praksisprøver bliver hovedreglen på epX, inspireret af erfaringerne fra htx og andre erhvervsrettede uddannelser, så eleverne vurderes ud fra deres evne til at løse virkelige opgaver, skabe resultater og samarbejde i praksis.
22. At bedømmeskriterierne fokuserer på elevernes evne til at anvende og formidle viden i praksis, ikke blot på teoretisk kunnen.
23. At prøveformerne på epX afspejler undervisningens praksisnære form og udvikles som en integreret del af læringen – ikke som et tillæg til den.
24. At de almene fag på epX som dansk og matematik giver samme adgang og vurderes på samme faglige niveau som på de øvrige gymnasiale uddannelser, selvom tilgangen er praksisnær.
25. At praktiske prøver så vidt muligt suppleres med prøver i almene fag, hvor eleverne dokumenterer og formidler teori og boglige kompetencer fra samme projekt, hvilket styrker sammenhængen mellem teori og praksis.
26. At digitale og teknologiske værktøjer (herunder AI) tænkes ind i prøveformerne, så eleverne møder den virkelighed, de skal arbejde i.
27. At faglærere og gæstelærere fra erhvervslivet indgår i bedømmelsen, så eleverne får autentisk og motiverende feedback, der afspejler krav og standarder fra virkeligheden.

En ny tilgang til erhvervspraktik:

28. At hver epX-skole har en fast praktikpladskoordinator med erfaring i at matche elever og virksomheder
29. At alle elever som led i uddannelsen deltager i praktikforløb og andre forløb, der bringer dem tæt på virkeligheden – fx gennem virksomhedspraktik, projektforsøg eller samarbejde med lokale aktører.
30. At praktikken organiseres i to trin:
 - a. Først skolebaseret projektpraktik, hvor virksomheden stiller en opgave og kan indgå i feedback-delen
 - b. Derefter erhvervspraktik i samme virksomhed med en varighed på minimum én uge
31. At praktikperioder også kan anvendes på skolen til faglig fordybelse og opkvalificering, fx til at få relevante certifikater forudsat eleven valgt en branche
32. At praktikken kobles til undervisning i arbejdspladskultur, ansvar og arbejdsmiljø gennem de almene fag
33. At elever med særlige behov kan tilbydes en fleksibel praktikstart, fx med kortere forløb eller få dage om ugen, hvis skolens koordinering tillader det.

Epx skal have sin egen ungdomskultur

34. At epx skaber sin egen ungdomskultur, der kombinerer det bedste fra eud, htx og stx, og dermed tilbyder et nyt unikt, meningsfuldt fællesskab, som tiltrækker unge med forskellig baggrund og interesser.
35. At ungdomsmiljøet indtænkes fra starten som en bærende del af epx's design og organisering, både fysisk og socialt.
36. At erhvervsdannelse bliver det bærende princip for epx – så eleverne ikke blot uddannes, men dannes gennem virkelige opgaver, ansvar og sociale praksisfællesskaber, hvor faglighed og ånd går hånd i hånd.
37. At der etableres fælles hovedbygninger og kantiner, hvor elever fra forskellige retninger mødes i hverdagen, og ikke isoleres i faglige siloer.
38. At skolerne forpligtes til at understøtte sociale aktiviteter, fælles udvalg og åbne værksteder, som skaber relationer og liv uden for undervisningen.
39. At der investeres i skolehjem og fritidstilbud, som gør det muligt for unge fra hele landet at vælge epx, uanset hvor de bor.
40. At det sociale tilbud på epx omfatter en bred vifte af aktiviteter, herunder kulturelle udflugter, der skaber varierede og inkluderende sociale miljøer ud over fredagsbaren, så flere unge føler sig velkomne.
41. At epx udvikles som et ungdomsmiljø, der forener faglig fordybelse og sociale fællesskaber – hvor læring, håndværk og det at have det sjovt går hånd i hånd.

Epx skal udbydes i hele Danmark

42. At hver faglinje som minimum bør være udbudt ét sted i hver kommune
43. At epx udbydes i hele landet, så alle unge har adgang til en praksisfaglig ungdomsuddannelse tæt på deres bopæl.
44. At strukturen på epx tilrettelægges med fokus på både lokal tilgængelighed og faglig bæredygtighed, så ressourcerne bruges optimalt uden at gå på kompromis med kvaliteten.
45. At der investeres i fælles faciliteter og skolehjem i landdistrikter, så også mindre lokalsamfund får glæde af uddannelsen.
46. At det gøres enklere og mere økonomisk attraktivt for institutioner at blive godkendt til og etablere skolehjem, så flere kan tilbyde boligmuligheder for elever, der bor langt fra uddannelsen.
47. At elever på epx får mulighed for at bo på skolehjem, hvis de ikke kan starte på en af de landsdækkende linjer inden for rimelig transporttid (fx 45 minutter).
48. At børne- og undervisningsministeren indgår partnerskaber med de største fonde for at understøtte opbygningen af attraktive ungdomsmiljøer og moderne skolehjem i hele landet.

Underviserne skal være rustet til opgaven

49. At underviserkravene i epx vægter praktisk erhvervs erfaring lige så højt som pædagogiske kvalifikationer.
50. At epx-skolerne sammensætter tværfaglige lærergrupper med både faglærere, bogligt stærke undervisere og lærere med pædagogisk og dannelsesmæssig erfaring.
51. At der etableres fælles lærerværelse på epx-institutionerne og fysiske rammer, der fremmer samarbejde og fælles kultur på tværs af fag. Det er afgørende, at integrationen af lærerne indtænkes fra starten af.

52. At efteruddannelse gøres obligatorisk og målrettes den enkelte lærers profil, så faglærere styrkes i pædagogik, akademiske lærere i anvendelsesorienteret undervisning og alle i praksisnær didaktik.
53. At der indarbejdes et systematisk samarbejde med virksomheder og erhvervsskoler, så underviserne løbende holder deres praksisforståelse ved lige.

Epx skal rumme en bred gruppe af elever

54. At der etableres talentforløb i fx iværksætteri, teknologi, design eller innovation, så elever med særlige evner og ambitioner kan udfordres og udvikles.
55. At SPS og mentorstøtte indarbejdes som en integreret del af epx's struktur, med mulighed for både pædagogisk, praktisk og social støtte.
56. At epx -elever har adgang til nationale aktiviteter og fællesskaber som Skills, ATU, debatarrangementer og innovationsforløb.
57. At praktikforløbene tilrettelægges med den fleksibilitet, der er nødvendig for elever med diagnoser eller særlige behov, inspireret af eud-fleks.
58. At der med inspiration fra eud-fleks udvikles en særlig epx-fleks, som giver skolerne mulighed for at tilbyde fleksible forløb tilpasset den enkelte elevs forudsætninger og behov.
59. At skolerne får mulighed for at udvikle og finansiere kortere ophold i udlandet, hvor elever fx kan følge virksomheder, besøge erhvervsskoler og hente inspiration til faglig og personlig udvikling

Et nyt uddannelseskapitel for Danmark

60. At vi alle – politikere, skoler, virksomheder og samfund – tør tænke nyt, handle modigt og omsætte visioner til virkelighed, så epx bliver startskuddet på en ny tid i dansk uddannelse, hvor unge lærer med hænderne, hjertet og hovedet.

Organisering: epX giver Emma mulighed for afklaring

Da Emma afslutter 9. klasse, er hun stadig usikker på, hvilken ungdomsuddannelse der passer bedst til hende. Hun er både nysgerrig og glad for at bruge hænderne, men vil også gerne have en uddannelse, der giver muligheder fremadrettet. I løbet af skoleåret deltager hun i de obligatoriske brobygningsdage, hvor hun prøver både stx, htx og epX.

På stx oplever hun, at undervisningen minder meget om folkeskolen bare mere teoritung. På htx hører hun om erhvervsliv og afsætning, men har svært ved at se sig selv i en hverdag foran en skærm. Først da hun besøger et epX-campus, mærker hun noget, der tænder en gnist.

EpX-campusen er et levende og praksisnært ungdomsmiljø, hvor elever fra epX, eud, stx og andre ungdomsuddannelser mødes på tværs. Her arbejder man i værksteder, laboratorier og projektzoner med konkrete opgaver og virkelige cases i samarbejde med det omkringliggende erhvervsliv. Arkitekturen understøtter fællesskaber og ligeværd på tværs af uddannelserne med åbne rum og nem adgang mellem værksteder og klasselokaler. Uden for undervisningen mødes eleverne i kantine, til fælles arrangementer og i hverdagen på campus – og det skaber et inkluderende fællesskab med plads til forskellighed både fagligt og socialt. For Emma betyder det meget, at epX aktivt arbejder for mere ligelig kønsbalance. Det giver et åbent miljø med færre stereotype forventninger, hvor alle kan være sig selv.

Midt i det summende miljø møder Emma elever, der bygger, skaber og lærer gennem praksis – og hun mærker, at det tiltaler hende. Derfor vælger hun at starte på epX. Ikke fordi hun ved, om hun skal være tømrer, plastmager eller teknisk designer, men fordi det føles som det rette sted at finde ud af det.

Muligheden for afklaring bør være en af epX' store styrker. Regeringen har foreslået tre brede faglinjer: *Velfærd og sikkerhed, Håndværk og teknik samt Handel og kontor*. Som udgangspunkt bør alle epX-institutioner udbyde disse for at sikre et mangfoldigt ugemiljø og en balanceret kønsfordeling. Samtidig skal uddannelsen være fleksibel og praksisnær, så elever med forskellige baggrunde og mål kan finde sig til rette og afprøve flere retninger, før de vælger endeligt.

De mest målrettede elever, der allerede ved, hvilken erhvervsuddannelse de vil tage, kan fortsat starte direkte på eud. Men for mange andre kan et bredt, afklarende grundforløb enten bekræfte valget eller åbne øjnene for nye veje. Den mulighed bør være et bærende princip i epX.

SMVDanmark anbefaler derfor, at der indføres et tre måneders afklarende grundforløb, der giver eleverne tid og ro til at træffe et kvalificeret valg. Selv for elever som Emma, der har en idé om retningen, er det en fordel ikke at skulle beslutte sig for tidligt. I grundforløbet får Emma tid til at mærke efter, prøve kræfter med forskellige fagområder og møde både fagfolk og vejledere. Hun er i praktik, arbejder med cases, besøger virksomheder og oplever, hvordan man lærer gennem praksis. Samtidig ved hun, at hun ikke er låst fast: Hun kan skifte mellem epX, stx og htx uden at miste tid. Det giver ro og frihed til at udforske.

Følgforskningen fra gymnasireformen viser, at 38 procent af eleverne skifter studieretning under grundforløbet i forhold til, hvad de oprindeligt havde forventet ved studiestart⁴. Det understreger behovet for tid og indsigt, før unge kan træffe et valg, der holder. epX' fleksible model gør det muligt at vælge om uden at starte forfra og det er afgørende.

For Emma bliver grundforløbet netop den afklaring, hun havde brug for. Her opdager hun, at hun trives bedst, når hun ser et produkt tage form, og finder derfor ud af, at håndværkslinjen er det rette valg for hende. Ikke fordi nogen har valgt for hende, men fordi hun har fået tid til at mærke efter, reelt mulighed for afklaring og friheden til at vælge selv.

Men for at alle elever skal have samme mulighed som Emma, kræver det, at udbuddet af faglinjer er bredt og geografisk dækkende. Det kan dog være urealistisk at forvente, at alle institutioner, og især de mindre, kan udbyde samtlige faglinjer. Som hovedregel bør det derfor være et krav, at de større institutioner dækker hele spektret, så der sikres reel geografisk dækning i hele landet. Hvis en mindre skole ikke har kapacitet til at udbyde alle hovedspor, bør der gives dispensation, forudsat at de øvrige spor tilbydes inden for et rimeligt geografisk område. For eksempel kan én skole udbyde *Business*, mens en nærliggende skole udbyder *Håndværk og teknik*.

Samtidig må linjen *Håndværk og teknik* ikke nedprioriteres, blot fordi den er dyrere at drive. Erfaringer fra Norge viser, at det er en reel risiko: de praksistunge fag forsvinder, når økonomien ikke følger med. Derfor bør der indføres differentierede taxametre, så værkstedsfag og andre praksisnære retninger får et højere tilskud, der afspejler de reelle omkostninger. Det skal være både driftmæssigt forsvarligt og økonomisk attraktivt for skolerne at udbyde håndværksfag – med ordentlige værksteder, moderne faciliteter og tid til den faglige fordybelse, der kræves for at gøre eleverne dygtige.

Selv hvis ikke alle institutioner kan udbyde alle faglinjer, bør eleverne i grundforløbet fortsat have mulighed for at afprøve elementer fra flere retninger præcis som Emma gjorde. Det vil både understøtte fleksible forløb og sikre lige muligheder for afklaring, uanset hvor i landet man bor.

For elever som Emma, der ønsker at holde døren åben til videregående uddannelse, kan epX tilbyde et tredje og valgfrie år som overbygning på uddannelsen. Her kan eleverne vælge fag og niveauer – fx matematik A, dansk A eller naturfag på højere niveau – som kvalificerer til professionsbachelor- og akademiske bacheloruddannelser, samtidig med at undervisningen fortsat tager udgangspunkt i praksis og virkelighedsnære problemstillinger. Overbygningen kan desuden tones i faglige retninger, så eleverne fortsat arbejder inden for deres interesseområde, fx byggeri, teknologi, velfærd eller handel.

For Emma er det afgørende, at hun kan vælge EPX uden at føle, at hun lukker døre. Hun ønsker de samme muligheder som sine venner på STX – men med et stærkere afsæt i praksis, projektarbejde og samarbejde med erhvervslivet. Den erfaring giver hende både faglig modenhed og en forståelse for, hvordan viden kan omsættes i praksis – en styrke, der kan blive en reel fordel, hvis hun senere vælger at bygge ovenpå med faglig supplering og et ekstra år for at læse videre på en professionsbachelor eller en akademisk uddannelse.

Det er centralt, at overbygningen bevarer epX-identiteten og ikke opleves som et skift til en traditionel gymnasial uddannelse. Eleverne skal fortsat føle sig som en del af epX-fællesskabet – med adgang til værksteder, projektforsløb, virksomheds- og innovationssamarbejder samt de sociale

⁴<https://eva.dk/Media/638372836249771260/FØLGEFORSKNINGSPROGRAMMET%20TIL%20GYMNASIEREFORMEN%20-%20OSJETTE%20DELRAPPORT.pdf> s 48

rammer, de kender fra de første to år. Klassen kan sammensættes på tværs af faglinjer og stamklasser, så elever, der ønsker at læse videre, kan følges ad i en ny overbygningsklasse, samtidig med at de fortsat deltager i fælles aktiviteter på tværs af hele epX-miljøet.

Hvis overbygningen organiseres sådan, at eleverne både får højere teoretiske niveauer og bevarer den praksisnære tilgang, styrkes sammenhængen mellem faglig udvikling og identitet. På den måde kan Emma vælge at tage sit tredje år for at kvalificere sig til videre uddannelse – uden at miste følelsen af at høre til på epX og i det praksisfællesskab, der har gjort hende motiveret til at lære.

SMVDanmark anbefaler:

- At indføre obligatoriske brobygningsdage i 9. klasse hvor eleverne besøger epX
- At indføre et tre-måneders fælles grundforløb, der indeholder elementer fra alle faglinjer og har fokus på afklaring. Forløbet skal give eleverne mulighed for at afprøve forskellige retninger, besøge virksomheder og undersøge fag og muligheder i praksis.
- At elever i grundforløbet sikres retten til fleksibelt skifte mellem epX, stX og hhX uden at miste tid eller opleve negative konsekvenser ved et ændret valg.
- At hver faglinje tilrettelægges med bred faglighed og fleksibilitet, så eleverne kan afprøve flere retninger, inden de træffer et endeligt og velovervejet valg.
- At der fastsættes en national forpligtelse til geografisk dækning af alle tre faglinjer. De største institutioner bør forpligtes til at udbyde hele spektret af epX-faglinjer, mens mindre institutioner med fordel kan understøttes gennem samarbejde og fælles forløb.
- At faglinjen "Håndværk og teknik" sikres økonomisk gennem et differentieret taxameter, så de ofte dyre værkstedsfag får nødvendig støtte og ikke nedprioriteres i udbuddet.
- At det valgfrie tredje år "overbygningen" tilrettelægges, så eleverne kan tage adgangsgivende fag til videregående uddannelser uden at miste epX' praksisnære identitet, særlige fællesskab og læringsmiljø.

Obligatorisk fagindhold og valgfag: Emmas fagvalg og hverdag på epX

Emmas hverdag på epX er bygget op omkring tre hoveddele: faglinjefag, almene fag og valgfag. Skemaet er tilrettelagt, så hun hele tiden oplever en klar sammenhæng mellem teori og praksis, og mellem det, hun lærer, og det, hun skal kunne i virkeligheden.

Hendes faglinjefag består af fagene materialelære, design, byggeteknik, klima samt motorlære og elektronik.

- I **materialelære** arbejder hun med forskellige typer træ, metal og plast og lærer om materialernes egenskaber og anvendelse i praksis.
- I **design** udvikler hun ideer og arbejder med formgivning og funktion
- **Byggeteknik** giver hende indsigt i konstruktion, statik, opmåling og tekniske tegninger.
- **Klima** kombinerer jordbrug, klimatilpasning og bæredygtigt byggeri og beskæftiger sig med aktuelle udfordringer som skybrudshåndtering, beplantning i byrum og CO₂-reducerende materialevalg.
- **Motorlære og elektronik** giver eleverne grundlæggende forståelse for elektriske kredsløb, motorfunktioner og styring, som bliver stadig vigtigere i moderne byggeri og teknik. Flere af vores interviewpersoner peger på, at grænserne mellem håndværksfag og elektrikeropgaver udviskes, og at eleverne derfor skal kunne mere end traditionel mekanik.

Ud over de faglige discipliner arbejder Emma også med ergonomi, arbejdsmiljø og sikkerhed. Hun lærer, hvordan man planlægger sit arbejde, så kroppen holder til et helt arbejdsliv, og hvordan man passer på sig selv og sine kolleger i værkstedet. På andre faglinjer indgår de samme principper i undervisningen, blot i andre sammenhænge. Det gør sikkerhed, trivsel og ansvar til en naturlig del af det at blive fagligt dygtig.

Et andet centralt element på epX er teknologiforståelse og kunstig intelligens (AI). AI er allerede en afgørende konkurrencefaktor i erhvervslivet. USA, Kina og Indien bruger teknologien bredt i produktion og administration, og Tyskland og Japan integrerer den i industrien for at øge effektivitet og kvalitet. Hvis danske SMV'er skal kunne følge med, har vi brug for medarbejdere, der kan bruge AI som et naturligt værktøj. Derfor skal teknologien ikke være et særfag, men væves ind i undervisningen på tværs af fagene. I Singapore og Sydkorea lærer elever om AI allerede fra de tidlige klassetrin, og i USA og Storbritannien bliver lærere efteruddannet målrettet. De bygger kompetencer før arbejdslivet – ikke efter. På epX betyder det, at eleverne lærer at bruge digitale værktøjer, data og AI i alt fra planlægning og design til dokumentation og innovation. For Emma betyder det, at undervisningen føles nutidig og tæt på den verden, hun skal ud i. Når hun bruger AI til at udvikle idéer i design, lave præcise beregninger eller finde løsninger på virkelige problemer, kan hun mærke, at det, hun lærer, faktisk er relevant – ikke kun for skolen, men for fremtiden.

Hun synes, det er fedt, at skolen tør arbejde med nye teknologier i stedet for gamle bøger og forældede eksempler. Det gør undervisningen levende og meningsfuld – og giver hende følelsen af, at hun lærer noget, der både gør hende dygtigere nu og mere eftertragtet som medarbejder

senere. Det er moderne undervisning, der giver selvtillid, fordi hun kan se, at hun lærer noget, der betyder noget.

De almene fag dansk, matematik, engelsk og senere samfundsfag adskiller sig fra de traditionelle gymnasiale fag. På epx er fagene tonet og erhvervsrettet, så de understøtter elevernes faglinje og praksis. I matematik lærer Emma at lægge budget, regne på materialeforbrug og forstå økonomien bag et projekt. I dansk handler undervisningen om mere end grammatik og litteratur, her lærer hun også hvordan man kommunikerer med kunder og kolleger, forstår arbejdspladskultur og sætter sig ind i rettigheder og overenskomster, så hun er bedre klædt på til arbejdslivet. Og i samfundsfag lærer eleverne at forstå de regler, strukturer og arbejdsmarkedsforhold, som præger deres brancher. I engelsk arbejder hun med tekniske begreber og kommunikation på tværs af grænser, som er relevant i en internationalt orienteret branche.

Netop denne måde at lære på tiltaler Emma. Hun oplever, at de almene fag giver mening, fordi de hænger sammen med det, hun laver i værkstedet, og med den virkelighed, hun en dag skal ud i. Når matematik handler om budgetter og dansk om kundesamtaler, bliver skolen konkret, og hun føler, at hun lærer noget, hun faktisk skal bruge.

Samtidig skal epx kunne rumme elever med forskellige forudsætninger. Nogle har brug for at starte på et mere grundlæggende niveau, mens andre hurtigt kan tage næste skridt. Derfor bør de almene fag kunne tages på flere niveauer – typisk fra C-niveau på første år til B-niveau på andet år, og med mulighed for at tage A-niveau som suppleringsfag allerede på andet år eller på det valgfrie tredje år. Det giver fleksibilitet og sikrer, at eleverne kan udvikle sig i eget tempo og holde døren åben til videregående uddannelser – uden at føle, at valget af epx begrænser deres fremtid.

På andet år kan eleverne hæve niveauet i de almene fag eller vælge fag som samfundsfag, historie eller biologi, hvis de vil forberede sig på et tredje, studieforberedende år. For dem, der hellere vil fordybe sig i praksis, kan året i stedet bruges på valgfag med fokus på håndværk og specialisering, som senere kan udvikles til stærke erhvervskompetencer. For nogle elever er det tilstrækkeligt at afslutte en toårig epx med dansk og matematik på C- eller B-niveau, mens andre – som Emma – kan vælge at bygge videre og tage adgangsgivende niveauer, hvis de drømmer om at læse videre som fx bygningskonstruktør, lærer eller ingeniør. Det kan ske gennem suppleringsfag undervejs eller på det tredje år, hvis det skal foregå i et mere roligt tempo.

Det afgørende er, at epx forbliver fleksibel, og at vejen til de adgangsgivende niveauer ikke behøver at ligne stx. Eleverne skal kunne nå de samme faglige mål gennem en mere praksisnær og anvendelsesorienteret tilgang, hvor undervisning og prøver tager udgangspunkt i virkelige problemstillinger og konkret brug af viden. Et 10-tal i dansk på B-niveau på epx skal derfor formelt og kulturelt anerkendes på linje med et 10-tal i dansk B på stx – selvom vejen dertil er anderledes. epx's fokus er en praksisnær vurdering, hvor eleverne bedømmes på, hvordan de omsætter og anvender deres viden i virkeligheden frem for blot at gengive den fra pensum. Her kan man hente inspiration fra eud og htx, hvor vurderingen allerede kombinerer teori, praksis og dokumentation i et samlet fagligt billede.

Tre gennemgående temaer bør indgå i undervisningen på tværs af både almene fag og faglinjefag: bæredygtighed, kunstig intelligens og innovation. De skal ikke blot være tilvalg, men indlejret i undervisningen som en rød tråd. Det betyder, at eleverne lærer at tænke i bæredygtige løsninger, tage ny teknologi i brug og udvikle idéer og processer – ikke som særfag, men som en naturlig del af det faglige arbejde.

På den måde bliver undervisningen relevant, meningsfuld og koblet til den virkelighed, eleverne er på vej ud i. Samspillet mellem faglinjefag og almene fag gør epk til en uddannelse, hvor man forstår, hvorfor det, man lærer, har betydning – og hvor Emma oplever, at dansk, matematik og samfundsfag ikke er adskilte skolefag, men værktøjer, hun bruger i sit håndværk.

Valgfag med rødder i virkeligheden

For Emma er valgfagene noget af det, der gør epk mest spændende. Her får hun lov til at vælge ud fra interesse og nysgerrighed – og prøve kræfter med temaer, der rækker ud over hendes faglinje. Hun vælger valgfaget bæredygtighed og arbejder sammen med elever fra både velfærds- og merkantillinjen. Sammen undersøger de, hvordan man kan genbruge materialer fra byggeriet i nye produkter. Det giver hende både nye perspektiver og et stærkt fællesskab på tværs af fag.

Valgfagene på epk skal udbydes ud fra et nationalt katalog, men med lokal frihed til at tilpasse udvalget til områdets erhvervsliv og skolens profil. Formålet er at give eleverne mulighed for at fordybe sig i temaer, der både interesserer dem og har reel relevans i virkeligheden. Derfor foreslår vi en række valgfag, der kobler praksisnær viden med konkrete kompetencer og afspejler de behov, som vores medlemmer og interviewpersoner peger på.

De valgfag, vi nævner her, skal ikke ses som en udtømmende liste, men som et udtryk for de kompetenceområder, vores medlemmer vurderer som særligt vigtige. Vi udelukker ikke andre temaer. Tværtimod bør kataloget udvikles dynamisk og løbende kunne rumme nye valgfag i takt med udviklingen på arbejdsmarkedet.

Valgfagene skal være tværgående på tværs af faglinjer og klasser. Det styrker sammenholdet, giver eleverne udsyn og forståelse for andre faglige perspektiver og sikrer samtidig volumen nok til at oprette hold, som ellers kan være svære at etablere, hvis valgfagene kun knyttes til én faglinje.

Netop valgfagene bliver afgørende for, at epk kan rumme meget forskellige elever – både dem, der lærer bedst gennem hænderne, og dem, der trives i det mere teoretiske. Valgfagene skaber den fleksibilitet, der gør det muligt at udfordre de stærkeste og støtte dem, der har brug for mere praksis. For Emma betyder det, at hun kan kombinere sine faglige interesser med nye temaer og blive inspireret af elever fra helt andre retninger.

Mange virksomheder oplever, at unge lærlinge har svært ved at begå sig i kundesituationer, og at der mangler forståelse for økonomi og forretningsgange. Samtidig står de fleste brancher midt i store forandringer med ny teknologi, grøn omstilling og krav om innovation. De valgfag, vi foreslår, giver eleverne redskaber til at navigere i den virkelighed og tage ansvar – også uden for jobbet.

Følgende valgfag er eksempler på temaer, der kan indgå i kataloget:

- **Kommunikation og kundeservice**

Eleverne lærer at kommunikere professionelt, både mundtligt og skriftligt, i relation til kunder, kolleger og samarbejdspartnere. Der arbejdes med konflikthåndtering, kropssprog, mødekultur og forståelse for service. De fleste af vores interviewpersoner fra erhvervslivet peger på, at mange unge lærlinge har det svært med kundekontakt, hvilket kan lede til tabte lærepladser. Det problem skal dette valgfag adressere.

- **Privat og virksomhedsøkonomi**
Undervisningen giver eleverne indsigt i hverdagsøkonomi, budgetlægning, opsparing, forsikringer og lån. Desuden får de en introduktion til, hvordan man driver en mindre virksomhed, herunder forståelse for regnskab, moms og lønomkostninger.
- **Iværksætteri og entreprenørskab**
Faget introducerer eleverne til idéudvikling, forretningsmodeller og det at starte egen virksomhed. De får konkrete værktøjer til at omsætte idéer til produkter eller services og forstår samtidig, hvad det kræver at drive noget selvstændigt.
- **Bæredygtighed**
Undervisningen fokuserer på ansvarligt materialevalg, affaldssortering, genbrug og energiforbrug. Eleverne lærer, hvordan man bygger og producerer med hensyn til klima og ressourcer, og hvordan de kan bidrage til en grønnere fremtid i deres fag. Faget skal give eleverne muligheden for at dykke endnu mere ned i bæredygtighed, foruden den del der allerede indgår i deres andre fag.
- **Kunstig intelligens (AI)**
Faget introducerer eleverne til, hvordan AI kan anvendes i forskellige fag, for eksempel til optimering af materialeforbrug, digitale arbejdsgange eller dokumentation. Målet er at give dem tryghed og forståelse for teknologiens rolle i fremtidens arbejdsmarked. Faget skal give eleverne muligheden for at dykke endnu mere ned i AI, foruden den del der allerede indgår i deres andre fag.
- **Teknologi og innovation**
Eleverne arbejder med ny teknologi og produktionsmetoder som 3D-print, automatisering og robotteknologi og lærer at løse virkelige problemer gennem eksperimenter og prototyper. Fokus er på, hvordan teknologi ændrer arbejdsmarkedet, jobfunktioner og kompetencekrav, så eleverne bliver rustet til fremtidens udfordringer.
- **Kom til udlandet**
Valgfaget gør eleverne bevidste om mulighederne for at tage dele af deres praktik i udlandet. Der arbejdes med sprog, kulturforståelse og information om ordninger og adgangsveje samtidig med, at det motiverer og udvider horisonten.

Flere af temaerne som fx bæredygtighed, iværksætteri og kommunikation indgår allerede i den obligatoriske undervisning. Som valgfag giver de blot mulighed for at dykke dybere ned og målrette indholdet til konkrete fagområder.

Samtidig kan eleverne gennem valgfag og suppleringsfag styrke deres almene faglige niveau – fx i dansk, matematik eller engelsk – hvis de ønsker at tage adgangsgivende niveauer til videregående uddannelser. Det gør epx fleksibel og sikrer, at elever som Emma både kan fordybe sig i det praksisnære og bygge videre på deres teoretiske fundament, alt efter hvilken vej de ønsker at gå.

SMVdanmark anbefaler:

- At hver faglinje har et fast sæt obligatoriske faglinjefag, der dækker centrale erhvervs-kompetencer og sikrer en praksisnær og tidssvarende faglighed.
- At faglinjen *Håndværk og teknik* som minimum indeholder fagene materialelære, design, byggeteknik, klima samt motorlære og elektronik, da de dækker både klassisk håndværk og ny teknologi.
- At øvrige faglinjefag udvikles med udgangspunkt i branchernes behov.
- At teknologiforståelse og kunstig intelligens integreres i de fleste fag som en naturlig del af undervisningen, så eleverne lærer at bruge digitale værktøjer og AI som en del af deres faglighed og fremtidige arbejdsliv.
- At alle faglinjer indeholder undervisning i ergonomi, arbejdsmiljø og sikkerhed som obligatoriske elementer, så eleverne opbygger sunde arbejdsvaner og lærer at tage ansvar for egen og andres sikkerhed i praksis.
- At de almene fag på epX udvikles i en erhvervsrettet og praksisnær retning, så de understøtter elevernes faglinjer og virkelighedsnære læring.
- At de almene fag kan tages på flere niveauer (C–B–A) med mulighed for suppleringsfag undervejs eller på det tredje år, så eleverne kan udvikle sig i eget tempo og opnå adgang til videregående uddannelser.
- At vurderingskriterierne i de almene fag matcher epX' praksisfaglige profil – og resultaterne formelt anerkendes på linje med gymnasiale niveauer, så eleverne får samme adgang til videre uddannelse.
- At eleverne på andet år kan hæve niveauet i de almene fag uden at skifte stamklasse eller vælge praksisnære valgfag med fordybelse i håndværk og faglige specialer.
- At temaerne bæredygtighed, kunstig intelligens og innovation indgår som gennemgående perspektiver i både almene fag og faglinjefag målrettet mod arbejdsmarkedet.
- At valgfag udbydes ud fra et nationalt katalog med lokal tilpasning, men ikke som en udtømmende liste – kataloget bør løbende kunne udvides med nye fag i takt med arbejdsmarkedets behov.
- At valgfagene organiseres tværgående på tværs af faglinjer og klasser for at skabe fagligt fællesskab, udsyn og volumen nok til at danne hold.
- At valgfag og suppleringsfag samlet bruges til at sikre fleksibilitet og rummelighed i epX, så uddannelsen kan rumme elever med forskellige niveauer, styrker og læringsforudsætninger.

Prøver: Emma viser, hvad hun kan – ikke bare, hvad hun ved

Emma skal til sin første prøve på epx i faglinjefaget design. Opgaven er både konkret og udfordrende: Hun skal designe og bygge en funktionel bænk til et offentligt rum med fokus på både æstetik og bæredygtighed. I tre uger arbejder hun med skitser, materialevalg, modellering og dokumentation af processen. Til prøven fremlægger hun sit arbejde for to undervisere og en gæstelærer fra erhvervslivet, som giver feedback på både funktion, proces og udtryk.

For Emma bliver det en succesoplevelse. I folkeskolen føltes prøver ofte som noget, man bare skulle igennem – opgaver, der sjældent blev brugt uden for papirerne. På epx oplever hun derimod, at det, hun laver, rent faktisk betyder noget. Hun bygger noget rigtigt og brugbart, forklarer sine valg og får anerkendelse for sin indsats. Den oplevelse giver hende mod, selvtillid og lyst til at lære mere.

Hvis epx skal være en praksisfaglig ungdomsuddannelse, skal det også afspejles i måden, eleverne vurderes på. Prøveformerne skal matche virkeligheden – ikke gamle traditioner fra boglige uddannelser. Det betyder, at prøverne både skal måle elevernes viden og vise, hvordan de kan bruge den i praksis. Det passer godt til Emma, der lærer bedst, når hun kan vise, hvad hun kan med hænderne, forklare sine valg og bruge sin faglighed til at løse virkelige problemer. I hendes projekter indgår også digitale værktøjer og teknologi som en naturlig del af arbejdet fra 3D-modellering til brug af AI i planlægning og dokumentation, fordi det afspejler den virkelighed, hun skal ud i og gør undervisningen både relevant og meningsfuld for hende.

Erfaringer fra fgu viser, at prøveformer bør afspejle den pædagogik, didaktik og undervisningsform, de udspringer af. Det gælder også på epx. Prøverne i faglinjefag skal afspejle den praksisnære og håndværksmæssige undervisning, hvor eleverne viser deres kunnen gennem produkter, projekter og præsentationer. Her vurderes de på, hvordan de planlægger, udfører og reflekterer over deres arbejde ligesom ved svendep prøverne i eud.

Prøverne i de almene fag skal derimod gentænkes både i indhold og form, så de understøtter den samme praksisnære tilgang. Teorien i fag som dansk og matematik skal i højere grad tage udgangspunkt i erhverv, virkelige opgaver og kommunikation i praksis. I dansk kan det fx være formidling til kunder, samarbejdspartnere eller myndigheder, mens det i matematik kan handle om beregninger, der kobler sig til materialeforbrug, energi og økonomi i konkrete projekter. På den måde bliver de almene fag ikke nødvendigvis mindre teoretiske – men mere relevante, anvendelige og tæt forbundet med virkeligheden. Eleverne vurderes ikke kun på, hvad de kan gengive fra pensum, men på hvordan de bruger teori i praksis.

Derfor skal der udvikles nye bedømmelseskriterier og en klar, anerkendt vurderingsramme, som både fanger epx' erhvervsrettede profil og sikrer eleverne lige adgang til videre uddannelse. For elever som Emma er det afgørende, at de prøvebedømmelser, hun får i fx dansk og matematik, tæller på lige fod med bedømmelserne på de øvrige gymnasiale uddannelser på samme niveau – blot nået gennem en anden og mere praksisnær vej.

Da eleverne på epx kommer med meget forskellige forudsætninger, læringsstile og styrker, er det vigtigt, at vurderingsformen kan tilpasses både fagenes karakter og elevernes udvikling. Nogle prøver kan med fordel bedømmes med karakterer, andre med bestået/ikke bestået, hvor det giver mening – eller med mulighed for, at eleverne i visse fag selv vælger vurderingsform afhængigt af

deres mål. Det er dog afgørende, at de praktiske fag ikke automatisk reduceres til “bestået/ikke bestået”, da det risikerer at undervurdere deres kompleksitet. Også i de håndværksmæssige fag findes der flere niveauer og meget høje krav til faglighed, præcision og refleksion – og det skal afspejles i vurderingen. At mestre et håndværk kræver både viden, teknik og dømmekraft, og vurderingsformen bør afspejle den faglige stolthed og progression, som netop kendetegner epx.

Det vigtigste er, at alle fag rummer progression og faglig dybde, og at vurderingen tydeligt viser, hvad den enkelte elev faktisk kan, forstår og mestrer – herunder evnen til at omsætte viden til handling, samarbejde i praksis og anvende teori i virkelige sammenhænge.

Erfaringer fra htx, fgu, frie fagskoler og eud viser, at kombinationen af praktisk arbejde, dokumentation og mundtlig fremlæggelse styrker elevernes læring, motivation og faglige forståelse – noget Emma mærker tydeligt i sit eget forløb.

Prøverne på epx kan med fordel udvikles med inspiration fra andre følgende uddannelser:

- **Fra htx** kan epx hente erfaringer med projektprøver, hvor elever i grupper udvikler en løsning på en teknisk udfordring, dokumenterer den i en rapport og afslutter med en mundtlig fremlæggelse. Emma prøver en tilsvarende model, hvor hun ikke blot viser sit færdige produkt, men også forsvare sine valg og reflekterer over processen.
- **Fra fgu** kan epx bruge erfaringer med at kombinere portfolioprøver og praktiske prøver. På fgu samler eleverne deres arbejde i en portfolio, som danner grundlag for en faglig samtale, hvor de forklarer proces og valg, og de praktiske prøver varer typisk fra én til fem dage. På samme måde har Emma løbende dokumenteret materialevalg, skitser og beregninger, så hun kan forklare sit projekt trin for trin.
- **Fra de frie fagskoler** kan epx lade sig inspirere af prøveformer, hvor praktiske projekter kobles til boglige fag. Projekterne varer typisk 1–3 uger og giver eleverne en oplevelse af sammenhæng mellem teori og praksis. Det samme sker for Emma, når hendes bæk danner udgangspunkt for en dansk- eller matematikopgave, hvor hun både skriver, regner og præsenterer.
- **Fra eud** kan epx hente erfaring fra svendeprøverne, hvor helheden tæller: det færdige produkt, den faglige dokumentation og den mundtlige præsentation. På samme måde vurderes Emma på epx ud fra en samlet præstation – ikke blot et enkelt produkt.

Emma lærer bedst, når hun får opgaver, hun kan mærke og arbejde med i hænderne. I stedet for at skrive om kundeservice træner hun det gennem rollespil, og i stedet for blot at læse om energi, tester hun selv solceller i praksis. Derfor giver det mening, at hendes prøve vurderer hendes evne til at løse opgaver som dem, hun vil møde i sit arbejdsliv. Den praksisnære tilgang gør skolen relevant og motiverende for hende.

Praktiske prøver kan med fordel kobles eller suppleres med prøver i almene fag. For Emma betyder det, at hendes designprojekt ikke blot vurderes praktisk, men også kan danne grundlag for fx en dansk- eller matematikprøve, hvor hun dokumenterer og formidler sin proces, forklarer valg, laver beregninger og udarbejder præsentationer til relevante målgrupper. Projekterne varer typisk 1–3 uger, hvilket skaber sammenhæng mellem teori og praksis og giver eleverne en oplevelse af helhed i læringen – erfaringer man allerede har gjort på frie fagskoler.

Prøverne på epX skal teste elevernes evne til at løse konkrete opgaver, samarbejde på tværs af fag og omsætte viden til handling. Det handler ikke om isoleret akademisk kunnen, men om at dokumentere, at elever som Emma er klar til at gå ud i en virksomhed eller videre på en erhvervsuddannelse.

Eksempler på prøveformer, som Emma og hendes klassekammerater møder:

- **Produktprøve:** Design og fremstilling af et produkt med dokumentation. Emma bygger fx en bæk i bæredygtige materialer, dokumenterer designprocessen, materialevalg, beregninger og reflekterer over funktionalitet og æstetik.
- **Virksomhedscase:** Elever arbejder med konkrete opgaver fra lokale virksomheder, fx udvikling af en prototype på en energieffektiv løsning. Projektet afsluttes med præsentation, hvor eleverne forklarer deres valg ud fra tekniske, økonomiske og bæredygtige hensyn.
- **Tværfagligt projekt:** Elever planlægger og gennemfører fx renovering af et offentligt rum, hvor faglinjefag, dansk og matematik kombineres. Eleverne udarbejder rapport, beregninger og præsentationer, hvilket viser, hvordan teori og praksis kan spille sammen i en meningsfuld helhed.

Involvering af erhvervslivet: Bedømmelsen sker i tæt samarbejde mellem lærere og fagpersoner fra erhvervslivet. Når Emma præsenterer sit projekt for både undervisere og gæstelærere, oplever hun feedbacken som autentisk og meningsfuld. Hun kan se, at hendes arbejde har reel værdi uden for skolens rammer, hvilket giver hende mod, lyst og motivation til at lære endnu mere.

SMVdanmark anbefaler:

- At projekt- og praksisprøver bliver hovedreglen på epX, inspireret af erfaringerne fra htx og andre erhvervsrettede uddannelser, så eleverne vurderes ud fra deres evne til at løse virkelige opgaver, skabe resultater og samarbejde i praksis.
- At bedømmelseskriterierne fokuserer på elevernes evne til at anvende og formidle viden i praksis, ikke blot på teoretisk kunnen.
- At prøveformerne på epX afspejler undervisningens praksisnære form og udvikles som en integreret del af læringen – ikke som et tillæg til den.
- At de almene fag på epX som dansk og matematik giver samme adgang og vurderes på samme faglige niveau som på de øvrige gymnasiale uddannelser, selvom tilgangen er praksisnær.
- At praktiske prøver så vidt muligt suppleres med prøver i almene fag, hvor eleverne dokumenterer og formidler teori og boglige kompetencer fra samme projekt, hvilket styrker sammenhængen mellem teori og praksis.
- At digitale og teknologiske værktøjer (herunder AI) tænkes ind i prøveformerne, så eleverne møder den virkelighed, de skal arbejde i.
- At faglærere og gæstelærere fra erhvervslivet indgår i bedømmelsen, så eleverne får autentisk og motiverende feedback, der afspejler krav og standarder fra virkeligheden.

Skema: Emmas uge på epX - håndværkslinjen, første år

Undervisningen på epX bør organiseres i længere moduler og tage udgangspunkt i konkrete opgaver, der er virkelighedsnære og tværfaglige, fremfor at være opdelt i korte lektioner med løsevne øvelser. Det skal træne eleverne i den virkelighed man vil møde bagefter, uanset om det er som sygeplejerske eller håndværker.

For at vise, hvordan det kan se ud i praksis, har vi udarbejdet et fiktivt skema for en uge på epX med udgangspunkt i en Emmas skoleliv på håndværkslinjen. Det er ikke et færdigt facit, men et bud på, hvordan en uge kan tilrettelægges, så den afspejler hverdagen i arbejdslivet og skaber faglig progression.

	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag
Kl 9-10	Dansk (anvendt i materialelære)	Matematik (anvendt i design)	Motorlære og elektronik (faglinje)	Engelsk (anvendt i byggeteknik)	Bæredygtighed (valgfag)
Kl 10-11	Dansk (anvendt i materialelære)	Matematik (anvendt i design)	Motorlære og elektronik (faglinje)	Engelsk (anvendt i byggeteknik)	Bæredygtighed (valgfag)
Kl 11-12	Dansk (anvendt i materialelære)	Matematik (anvendt i design)	Kommunikation og kundeservice (valgfag)	Kommunikation og kundeservice (valgfag)	Iværksætter og entreprenørskab (valgfag)
Kl 12-13	Frokost	Frokost	Frokost	Frokost	Frokost
Kl 13-14	Materialelære (faglinje)	Byggeteknik (faglinje)	Design (faglinje)	Klima (faglinje)	Iværksætter og entreprenørskab (valgfag)
Kl 14-15	Materialelære (faglinje)	Byggeteknik (faglinje)	Design (faglinje)	Klima (faglinje)	
Kl 15-16	Materialelære (faglinje)	Byggeteknik (faglinje)	Design (faglinje)		
I fritiden		Møde i festudvalget	Åbent værksted		Fredagsbar på campus

Emma starter ugen med dansk. Klassen laver rollespil, hvor de skiftes til at spille kunder og virksomhed. De skal tale om tilbud, spørge ind til kundens behov og forklare materialevalg. I stedet for at lære om kommunikation fra tavlen, får Emma det ind i kroppen gennem simulerede situationer. Her mærker hun, hvad det vil sige at stå i en reel samtale og fokus i faget er i mindre teori og i højere grad at lære centrale begreber, som derefter anvendes i praksis.

Det virker for hende. En undersøgelse fra Center for Ungdomsforskning (CEFU) viser, at elevers motivation vokser, når undervisningen inddrager kroppen og handler om noget, der er knyttet til det, de kan se sig selv arbejde med. Emma oplever det netop i denne time: hun forbereder sig ikke bare på en karakter i skolen, men på en kundesamtale.

Tirsdag

I matematik skal Emma og hendes makker regne på, hvordan en trappe skal udformes, så den overholder krav om stigning og bredde. De arbejder med rigtige materialer og snor og tegner op på store papplader, hvor beregningerne omsættes til konkrete dimensioner.

Når elever som Emma lærer matematik ved at bruge den i virkelige konstruktioner, giver det mening. Undervisningsmetoder, hvor teori og praksis går hånd i hånd, skaber helhedsorienteret læring. Det er tydeligt: enten passer trinene, eller også gør de ikke. Det er tydeligt, hvad der virker, og hvad der skal justeres.

Om eftermiddagen går Emma til møde i skolens festudvalg. Her mødes elever fra både epx og stx for at planlægge fredagens fællesfest. Hun oplever, at det sociale fællesskab på campus er mangfoldigt og ligeværdigt eleverne imellem. Det skaber nye venskaber på tværs af retninger.

Onsdag

Onsdag handler om faglinjefaget design. Eleverne får til opgave at designe et byrumsinventar – fx en skraldespand, der både er funktionel og flot. Emma laver skitser med blyant, scanner dem og begynder at tegne i et digitalt program. Hun bygger også en model i pap, som hun bagefter skal præsentere for de andre.

Det er svært i starten, men også tilfredsstillende. Det føles som rigtig læring. Når elever arbejder med idéudvikling, visualisering og fremstilling, trænes både deres kreativitet og deres evne til at føre idéer ud i livet. Det gør skolearbejdet nærværende og relevant.

Torsdag

Om formiddagen er der engelsk. Men det er ikke romaner, det er materialebeskrivelser og sikkerhedsinstruktioner, som Emma lærer at forstå og selv skrive. Senere står hun i faglinjefaget byggeteknik, hvor de skal analysere en tagkonstruktion og bygge en mini-model med korrekt bæreevne. De bruger linealer, lister og lim. Hun får feedback med det samme: holder modellen?

Efter skoletid mødes Emma med et par venner på skolens åbne værksted. Her arbejder de videre på en eksamensopgave i design: en simpel grill, som hun håber at kunne give sine forældre i julegave, eller som kan bruges til skolens sommerfest. De hjælper hinanden, deler værktøj og idéer, mens musikken kører i baggrunden.

Fredag

Fredagen starter med valgfaget i bæredygtighed. Emma og to andre undersøger, hvor meget energi en lille solcelle kan generere i forskellig vinkel og lysstyrke. Det handler ikke om at læse, men om at måle, sammenligne og konkludere. Senere præsenterer de deres data.

Efter frokost er der endnu et valgfag: iværksætteri og entreprenørskab. De arbejder videre på deres fiktive minivirksomhed, der skal lave plantekasser i genbrugstræ. Emma er fyldt med ideer og lærer at opstille budget, målsætte produktion og planlægge lancering.

Det faglige fællesskab er vigtigt her. Elevernes motivation styrkes, når de arbejder sammen om virkelighedsnære projekter. Emma oplever netop det: *“Vi er sammen om noget, der kunne være rigtigt.”*

Senere på aftenen er der fredagsbar på campus. Lokalet er fyldt med både epx- og stx-elever, og selvom deres skoledage ser forskellige ud, fejrer de sammen weekenden. Det er en del af det at gå på en skole, hvor både faglighed og fællesskab får plads

Kulturelle udflugter og sociale fællesskaber

Nogle dage bruges også til kulturelle udflugter. En morgen mødes Emma og hendes klasse foran skolen til en tur til Den Gamle By i Aarhus sammen med parallelklassen fra velfærdslinjen. Turen er en del af danskfaget, men handler også om kulturforståelse og fællesskab. Eleverne arbejder i små grupper og undersøger, hvordan håndværk, bygningstraditioner og livsformer har udviklet sig. Emma fascineres af 1970'er-kvarteret og gamle reklameskilte, som hun fotograferer til inspiration til sin designopgave. Senere diskuterer hun med klassekammerater, hvordan gamle løsninger kan inspirere til bæredygtighed og lokal produktion i dag.

På busturen hjem spilles musik, snakkes og grines, og Emma mærker, hvordan skolen skaber rum for både faglig udvikling og venskaber. Udflugten styrker fællesskabet, hendes følelse af at høre til og hendes lyst til at engagere sig efter skoletid.

Erhvervspraktik og virksomhedssamarbejde: Emma rustes til voksenlivet

Allerede i løbet af sit første år på epX får Emma mulighed for at komme tæt på virkeligheden uden at blive kastet ud på dybt vand. Skolen samarbejder med lokale virksomheder om at give eleverne indblik i brancher og arbejdspladser på en måde, der føles tryk, overskuelig og meningsfuld. Emma starter med et projektpraktikforløb i samarbejde med et lokalt autoværksted, hvor hun og to klassekammerater bliver inviteret ud for at tale med værkførereren og få en konkret opgave stillet: Hvordan kan man forbedre kundemodtagelsen i et moderne værksted? De arbejder med opgaven på skolen og fremlægger deres løsning for virksomheden, som giver feedback og drøfter idéerne med dem. Det giver Emma en fornemmelse af, hvad det vil sige at løse virkelige problemer i en håndgribelig kontekst – og det vækker noget i hende.

Senere i forløbet vender hun tilbage til det samme autoværksted i en uges erhvervspraktik. Her bliver hun en del af hverdagen og hjælper med både værkstedsarbejde og kundebetjening. Hun oplever, hvordan det er at møde til tiden hver dag, indgå i en rytme med kolleger og tage ansvar for sine opgaver – og det styrker både hendes faglige og personlige selvtillid. Efter ugen får hun feedback fra sin praktikvært, der både giver ros og konkrete råd med videre.

Praktikmodellen på epX er bygget op i flere trin. Først arbejder eleverne med praksisnære opgaver i tæt samarbejde med virksomheder, men stadig med base på skolen. Når relationen er skabt, og eleven er klar, følger virksomhedsforlagt erhvervspraktik. Afhængigt af elevens behov og virksomhedens muligheder kan praktikforløbet vare fra én dag til en uge eller længere. Forløbet kan gentages flere gange i den samme virksomhed, så eleven kan opbygge relationer og fordybe sig over tid. Alternativt kan eleven afprøve forskellige brancher og arbejdspladser for at blive klogere på, hvad der motiverer og interesserer dem mest. Derudover kan praktikugerne på skolen også bruges til faglig opkvalificering – fx til at tage et svejsecertifikat, lære 3D-tegning eller arbejde med materialelære. På den måde bliver praktikforløbene både fleksible og udviklende, uanset om fokus er afklaring, fordybelse eller faglig specialisering.

Det er afgørende, at alle epX-skoler afsætter ressourcer til dedikerede praktikkoordinatorer, der fungerer som bindeled mellem skole, elever og virksomheder. Koordinatoren skal både etablere, udbygge og vedligeholde samarbejder og netværk i det lokale erhvervsliv. Med sin erfaring og indsigt skal koordinatoren desuden vejlede eleverne løbende og sikre, at virksomhederne får den støtte og information, de har brug for – særligt hvis de ikke tidligere har haft praktikanter. Skolen har ansvaret for at sikre, at eleven trives, lærer og føler sig tryk – både før, under og efter praktikperioden. Det kræver tæt opfølgning, dialog og evaluering, så praktikforløbene bliver meningsfulde og udbytterige for både elev og virksomhed.

Naturligvis varierer mulighederne for virksomhedssamarbejder på tværs af landet, og indsatsen skal derfor tilpasses lokale forhold. I områder, hvor der ikke er lige så gode muligheder for erhvervspraktik i virksomheder, kan man med fordel tænke i alternative løsninger – fx med inspiration fra junior-mesterlære, hvor eleverne får mulighed for praksisnære forløb i samarbejde med lokale uddannelsesinstitutioner. epX-skoler kan fx indgå partnerskaber med erhvervsskoler, erhvervsakademier eller lokale uddannelsesværksteder for at give eleverne adgang til kortere, men reelle forløb i professionelle og autentiske læringsmiljøer – også dér, hvor antallet af virksomheder er begrænset. På den måde får alle elever, uanset geografi, mulighed for at møde virkeligheden på flere niveauer og udvikle deres kompetencer i forskellige kontekster – som en naturlig og integreret del af epX-uddannelsen. Men førsteprioriteten skal altid være samarbejder med

virksomheder, fordi det er her, eleverne oplever den virkelige hverdag, de faglige krav og den kultur, de skal kunne begå sig i. Det er i mødet med rigtige kunder, kolleger og opgaver, at fagligheden for alvor får mening – og at eleverne mærker, hvad det vil sige at være en del af arbejdsfællesskabet.

Hensigten er, at flere unge får mulighed for at afprøve fag og brancher i praksis, før de vælger uddannelse. Praktikken handler ikke kun om faglig afklaring, men også om at lære at begå sig på en arbejdsplads. Flere af vores interviewpersoner peger på, at mange unge i dag mangler den træning, som et fritidsjob tidligere gav – fx at møde til tiden, tage ansvar og holde fokus gennem en hel arbejdsdag.

For Emma betyder praktikforløbene, at hun ikke skal vælge sin fremtid i blinde. Hun har mærket virkeligheden, prøvet sig selv af og får mulighed for at bygge sin vej med afsæt i rigtige erfaringer. Da hun i slutningen af andet år bliver tilbudt en læreplads hos det autoværksted, hun allerede kender, ved hun præcis, hvad hun siger ja til. Det er ikke bare en mulighed – det er hendes valg, og hendes vej.

SMVdanmark anbefaler:

- At hver epx-skole har en fast praktikpladskoordinator med erfaring i at matche elever og virksomheder
- At alle elever som led i uddannelsen deltager i praktikforløb og andre forløb, der bringer dem tæt på virkeligheden – fx gennem virksomhedspraktik, projektforbøb eller samarbejde med lokale aktører.
- At praktikken organiseres i to trin:
 - Først skolebaseret projektpraktik, hvor virksomheden stiller en opgave og kan indgå i feedback-delen
 - Derefter erhvervspraktik i samme virksomhed med en varighed på minimum én uge
- At praktikperioder også kan anvendes på skolen til faglig fordybelse og opkvalificering, fx til at få relevante certifikater forudsat eleven valgt en branche
- At praktikken kobles til undervisning i arbejdspladskultur, ansvar og arbejdsmiljø gennem de almene fag
- At elever med særlige behov kan tilbydes en fleksibel praktikstart, fx med kortere forløb eller få dage om ugen, hvis skolens koordinering tillader det.

Attraktive ungdomsmiljøer: Skal tænkes med fra begyndelsen

Da Emma valgte epX, var det ikke kun det praksisnære indhold, der trak, det var også følelsen af, at der ventede hende et ungdomsliv. Ikke bare en skolebænk. For mange unge er det sociale miljø en lige så vigtig del af valget som det faglige. I dag vælger mange stX, ikke nødvendigvis fordi de drømmer om universitetsstudier, men fordi det er dér, fællesskabet er.

Landets gymnasier har opbygget stærke sociale kulturer med læsegrupper, fredagsbarer og levende ungdomsmiljøer. Det skal epX også kunne tilbyde. Elever på stX og epX skal kunne gå ind ad samme dør og opleve sig som del af det samme ungdomsfællesskab på tværs af uddannelsesveje.

Men epX skal ikke blot kopiere stX-kulturen. I stedet bør uddannelsen udvikle sin egen profil ved at samle det bedste fra eud, htx og stX – og bygge videre på det, der allerede fungerer i erhvervsuddannelserne: de stærke faglige fællesskaber, der opstår omkring praksis og samarbejde. Når elever løser virkelige opgaver sammen, vokser både faglighed, ansvarsfølelse og sammenhold. De oplever, at de bidrager med noget, der skaber værdi – og netop dét er kernen i det, vi i SMVDanmark kalder *erhvervsdannelse*. Erhvervsdannelse handler ikke kun om faglig dygtighed eller forberedelse til et job, men også om ånd, faglig stolthed og personlig udvikling gennem fællesskaber, opgaver og ansvar. Det sker, når læring, samarbejde og virkelighed mødes, og når eleverne mærker, at det, de lærer, gør en forskel. Derfor skal epX's ungdomsmiljø ikke blot understøtte faglig læring, men også den sociale og personlige dannelse, der ruste unge til både arbejdsliv, voksenliv – og et godt liv.

Nyere undersøgelser viser også, at elever på erhvervsrettede ungdomsuddannelser efterspørger mere varierede sociale og kulturelle aktiviteter frem for blot traditionelle fester og alkohol⁵. Det handler derfor ikke om at vælge mellem stX- eller eud-kultur. Det handler om at skabe en ny, attraktiv ungdomskultur, som unge vælger til, fordi den kombinerer faglig udvikling med et levende, socialt og inkluderende fællesskab. En kultur med plads til både de klassiske gymnasiefester og de nye former for fællesskab, vi kender fra de faglige miljøer på åbne værksteder og håndværksskolelegier – hvor man trives, udvikler sig og har det sjovt på samme tid. Det er her, man griner, lærer og vokser på samme tid.

EpX skal ikke være en plan B for dem, der ikke fandt plads i det etablerede fællesskab på stX. Det skal være et fællesskab, der i sig selv er så meningsfuldt og tiltrækkende, at det for nogle unge vil være mere appellerende end det, de finder på stX.

En anden vigtig pointe er, at et stærkt ungdomsmiljø ikke kan bare tilføjes senere. Det skal tænkes ind i uddannelsens arkitektur, organisering og hverdag fra det øjeblik, man begynder at designe den.

I vores interviews med norske aktører, der har erfaring med lignende praksisrettede uddannelsesformer i Norge, lød en klar advarsel: Når man placerer elever fra forskellige retninger i adskilte bygninger, mister man det tværgående fællesskab. Hvis velfærdsretningen, håndværksskolen og stX-eleverne isoleres i hver deres silo, opstår der ikke de møder og relationer, der skaber et attraktivt miljø. Det bliver tre skoler under ét tag, og det er ikke godt nok.

⁵ <https://deg.dk/nyheder/minirapport-attraktive-ungemiljoer-paa-eud-htx>

Vi foreslår derfor, at epX-institutionerne hvor det er muligt organiseres med en fælles hovedbygning, hvor elever fra stx, htx, epX og evt. eud kan mødes i kantinen, til morgensamlinger, og i fælles elevråd og udvalg.

På College 360 i Silkeborg er det gjort konkret: Fra kantinen kan man gennem glasvægge se både værksteder og klasselokaler. Det nedbryder barrierer og øger nysgerrigheden på tværs. Når unge mødes uformelt, opstår relationer, som ingen struktur alene kan fremtvinge.

Emma oplever netop dette. Hun mødes med venner fra stx til fredagsbar, deltager i fællesudvalg og tilbringer eftermiddage i det åbne værksted. Hun motiveres af kulturelle udflugter, hvor det ikke kun handler om alkohol, men om fælles oplevelser og et aktivt ungdomsliv. Hun føler sig som en del af noget større. Ikke blot et fagligt fællesskab, men et fedt, levende og inkluderende ungdomsmiljø, hvor man har det sjovt sammen. Og det er med til at fastholde hende, også når skoledagen er udfordrende.

Skolehjem og fælles fritidstilbud er også afgørende. Særligt i områder, hvor transport er en barriere, kan et efterskolelignende miljø være forskellen på, om unge overhovedet kan vælge epX. Når unge bor sammen, spiser sammen og skaber hverdagsliv, styrkes både trivsel og tilknytning.

Et stærkt ungdomsmiljø kræver investering og planlægning – men det er ikke et "nice to have". Det er fundamentet, der afgør, om epX bliver et levedygtigt og attraktivt valg for de unge.

SMVdanmark anbefaler:

- At epX skaber sin egen ungdomskultur, der kombinerer det bedste fra eud, htx og stx, og dermed tilbyder et nyt unikt, meningsfuldt fællesskab, som tiltrækker unge med forskellig baggrund og interesser.
- At ungdomsmiljøet indtænkes fra starten som en bærende del af epX's design og organisering, både fysisk og socialt.
- At erhvervsdannelse bliver det bærende princip for epX – så eleverne ikke blot uddannes, men dannes gennem virkelige opgaver, ansvar og sociale praksisfællesskaber, hvor faglighed og ånd går hånd i hånd.
- At der etableres fælles hovedbygninger og kantiner, hvor elever fra forskellige retninger mødes i hverdagen, og ikke isoleres i faglige siloer.
- At skolerne forpligtes til at understøtte sociale aktiviteter, fælles udvalg og åbne værksteder, som skaber relationer og liv uden for undervisningen.
- At der investeres i skolehjem og fritidstilbud, som gør det muligt for unge fra hele landet at vælge epX, uanset hvor de bor.
- At det sociale tilbud på epX omfatter en bred vifte af aktiviteter, herunder kulturelle udflugter, der skaber varierede og inkluderende sociale miljøer ud over fredagsbaren, så flere unge føler sig velkomne.
- At epX udvikles som et ungdomsmiljø, der forener faglig fordybelse og sociale fællesskaber – hvor læring, håndværk og det at have det sjovt går hånd i hånd.

Placering og tilgængelighed: Tæt på unge i hele landet

Da Emma starter på epX, er der et godt stykke vej fra hendes hjemby til skolen. Det ville være for langt at pendle hver dag, så hun flytter ind på skolens skolehjem. Det bliver hurtigt mere end bare et sted at sove.

På skolehjemmet bor hun sammen med elever fra både epX, eud og stX. De laver mad sammen, hjælper hinanden med opgaver og mødes i fællesrummet om aftenen. For Emma betyder det meget at være en del af et trygt og levende fællesskab, hvor hun hører til også selvom hun bor væk fra sin familie. Det gør det lettere at falde til, fokusere på skolen og få venner på tværs af fag og baggrunde.

Mange unge som Emma ville ikke kunne tage en praksisfaglig ungdomsuddannelse, hvis ikke der fandtes skolehjem. Derfor er det afgørende, at epX bliver geografisk tilgængelig i hele landet – både gennem lokale afdelinger og gennem gode muligheder for at bo tæt på uddannelsen.

For at sikre det, bør institutioner lettere kunne etablere skolehjem, så flere unge som Emma får adgang til et sted at bo under uddannelsen. På linje med de nye kritiserer for erhvervsuddannelserne bør elever på epX kunne få plads på skolehjem, hvis de har mere end 45 minutters transport til nærmeste uddannelsessted.

Emma mærker selv, hvor stor forskel det gør. På skolehjemmet bliver hun en del af et ungdomsmiljø, hvor man lærer lige så meget mellem timerne som i dem. Her opstår nye venskaber, fællesskaber på tværs af fag og et sammenhold, der motiverer hende til at blive.

For at skabe flere steder som det, hvor Emma bor, bør børne- og undervisningsministeren – med inspiration fra Mærsk-milliarden, der støttede folkeskolereformen – indgå partnerskaber med de største fonde. Midlerne kan bruges til at understøtte opbygningen af attraktive ungdomsmiljøer og moderne skolehjem i hele landet, særligt i områder, hvor unge i dag har langt til nærmeste uddannelsestilbud.

Samtidig bør tilgængelighed gå hånd i hånd med en bæredygtig struktur. Det betyder, at udbuddet af epX skal balancere mellem lokale tilbud og specialiserede miljøer, hvor det giver mening. Fælles værkstedsfaciliteter, skolehjem og samarbejde på tværs af institutioner kan være løsningen i områder med færre elever, så kvaliteten fastholdes uden at centralisere uddannelsen unødigt.

SMVdanmark anbefaler:

- At hver faglinje som minimum bør være udbudt ét sted i hver kommune
- At epk udbydes i hele landet, så alle unge har adgang til en praksisfaglig ungdomsuddannelse tæt på deres bopæl.
- At strukturen på epk tilrettelægges med fokus på både lokal tilgængelighed og faglig bæredygtighed, så ressourcerne bruges optimalt uden at gå på kompromis med kvaliteten.
- At der investeres i fælles faciliteter og skolehjem i landdistrikter, så også mindre lokal-samfund får glæde af uddannelsen.
- At det gøres enklere og mere økonomisk attraktivt for institutioner at blive godkendt til og etablere skolehjem, så flere kan tilbyde boligmuligheder for elever, der bor langt fra uddannelsen.
- At elever på epk får mulighed for at bo på skolehjem, hvis de ikke kan starte på en af de landsdækkende linjer inden for rimelig transporttid (fx 45 minutter).
- At børne- og undervisningsministeren indgår partnerskaber med de største fonde for at understøtte opbygningen af attraktive ungdomsmiljøer og moderne skolehjem i hele landet.

Undervisningskompetencer: Faglighed, praksis og pædagogik i samspil

For Emma gør det en forskel, hvem der står foran tavlen, og ved siden af drejebænken. Hun mærker det i faglinjefaget design, hvor underviseren tidligere har arbejdet som møbelsnedker, og i engelsk, hvor læreren har oversat brugervejledninger til store danske produktionsvirksomheder. De ved, hvordan det er ude i virkeligheden, og det smitter af på undervisningen. Deres eksempler er konkrete, deres opgaver meningsfulde, og vigtigst af alt: de kan vise, ikke kun fortælle.

Epx stiller nye krav til underviserne. Det er ikke nok at være fagligt dygtig i klassisk forstand. Lærerne skal kunne omsætte viden til praksis og samtidig forstå, hvordan man bygger relationer og understøtter en mangfoldig elevgruppe. Elever som Emma lærer bedst, når lærerne både har hænderne i stoffet og blik for fællesskabet. Det kræver en underviserstab, hvor praktikere, pædagoger og formidlere arbejder sammen, og hvor underviserne ikke trækker sig tilbage til hver sin faglige silo, men er fælles om epx's mål og pædagogik.

Men ingen underviser kan rumme det hele alene. Erfaringer fra frie fagskoler og erhvervsrettet 10. klasse viser, at det fungerer bedst, når undervisningen planlægges i fællesskab af lærerteam med forskellige styrker. Det kan være faglærere med erhvervs erfaring, boglige lærere med stærk didaktisk profil og pædagogisk funderede undervisere med blik for trivsel og dannelse. Det er netop i dette samspil, Emma oplever, at undervisningen hænger sammen, og at hun både bliver fagligt udfordret og set som menneske.

Det betyder også, at der skal være et stærkt fællesskab i lærerkollegiet. Et fælles lærerværelse, mulighed for tværfagligt samarbejde og tydelig ledelse, der insisterer på, at underviserne ikke kun underviser i *et fag*, men på *en skole* med en særlig praksisfaglig præmis. Erfaringerne fra erhvervsrettet 10. klasse viser, at det kræver vedholdende indsats at få undervisere med forskellige baggrunde til at tage ejerskab over en erhvervsrettet undervisningstilgang, men også, at det virker, når det lykkes, hvilket er blevet påpeget i vores baggrundsinterviews.

Derfor bør epx's underviserkorps sammensættes bredt og bygges op omkring både faglærere, HF- og 10. klasselærere og gæstelærere fra erhvervslivet. Efteruddannelse i praksisnær didaktik og projektbaseret undervisning skal prioriteres højt, ikke som et ekstra tilbud, men som et vilkår for at undervise på epx. For det er i mødet mellem teori og virkelighed, at Emma lærer bedst.

SMVdanmark anbefaler:

- At underviserkravene i epx vægter praktisk erhvervserfaring lige så højt som pædagogiske kvalifikationer.
- At epx-skolerne sammensætter tværfaglige lærergrupper med både faglærere, bogligt stærke undervisere og lærere med pædagogisk og dannelsesmæssig erfaring.
- At der etableres fælles lærerværelse på epx-institutionerne og fysiske rammer, der fremmer samarbejde og fælles kultur på tværs af fag. Det er afgørende, at integrationen af lærerne indtænkes fra starten af.
- At efteruddannelse gøres obligatorisk og målrettes den enkelte lærers profil, så faglærere styrkes i pædagogik, akademiske lærere i anvendelsesorienteret undervisning og alle i praksisnær didaktik.
- At der indarbejdes et systematisk samarbejde med virksomheder og erhvervsskoler, så underviserne løbende holder deres praksisforståelse ved lige.

Talentspor og epX-fleks

Når Emma ser sig omkring i klassen, ved hun, at hun og hendes kammerater er vidt forskellige. Hendes veninde Freja har allerede lagt en plan for at starte egen virksomhed og drømmer om at udvikle en app, der kan optimere energiforbruget i små værksteder. Emma selv har netop søgt ind på Akademiet for Talentfulde Unge⁶ (ATU), hvor hun møder andre unge fra både stx, htx og htx og deltager i foredrag, studieture og workshops. Hun er glad for, at epX giver hende mulighed for at deltage i den slags aktiviteter, og at der også findes tilbud som Skills, innovationscamps⁷, iværksætterforløb eller debatforløb for elever, der vil mere end hvad skoletiden tilbyder.

Samtidig har hun hørt, at man i 2.g kan søge om at komme et par uger til udlandet, for eksempel til Norge, og følge, hvordan en virksomhed arbejder med grøn teknologi i praksis. Det tænder noget i hende. Hun har lyst til at opleve nye arbejdskulturer og hente inspiration med hjem. Muligheden for at komme ud og se verden med epX i ryggen er ikke bare spændende, den gør uddannelsen større end skolens fire vægge.

Men ikke alle i klassen har det lige let. Hendes ven Elias er ordblind og har i perioder svært ved at følge med, særligt i de skriftlige opgaver. Han får SPS-støtte og har en mentor, som han mødes med to timer om ugen. Det gør en stor forskel. Når han mister overblikket, hjælper mentoren ham med at strukturere opgaver og tro på, at han kan. En anden kammerat har en ADHD-diagnose og har i praktikken haft brug for en lidt anden rytme end de andre, med mere forudsigelighed og pauser. Skolen har været fleksibel, og praktikpladsen har tilpasset forløbet i samarbejde med praktikpladskoordinatoren. Det har virket.

På epX er det netop meningen, at der skal være plads til dem alle. Både de elever, der brænder for at gå forrest, og dem, der har brug for en ekstra hånd for at finde fodfæste. Emma oplever, at det ikke handler om at passe ind i én bestemt form, men om at få lov at udvikle sig i hver sin retning, med de redskaber, man har brug for.

Derfor skal epX fra starten være bygget op med fleksibilitet og rummelighed. Talentforløb og fritidsaktiviteter skal give ekstra udfordringer og udsyn til dem, der vil mere. Samtidig skal SPS og mentorstøtte tænkes ind som en fast del af hverdagen, ikke som noget, man skal kæmpe for at få. Vi ved fra erhvervsuddannelserne, at den støtte er helt uundværlig. Et par timers mentortid kan være afgørende for, om en elev falder fra eller kommer i mål. Og særligt i praktikforløbene er der brug for fleksibilitet, som vi kender det fra fx eud-fleks, der nu udbredes med den seneste erhvervsuddannelsesaftale.

⁶ talentfuldeunge.dk

⁷ Til inspiration: [Tilbud til dit talent | U/NORD](#)

⁸ Til inspiration: [The Innovation Camp](#)

SMVdanmark anbefaler:

- At der etableres talentforløb i fx iværksætteri, teknologi, design eller innovation, så elever med særlige evner og ambitioner kan udfordres og udvikles.
- At SPS og mentorstøtte indarbejdes som en integreret del af epx's struktur, med mulighed for både pædagogisk, praktisk og social støtte.
- At epx -elever har adgang til nationale aktiviteter og fællesskaber som Skills, ATU, debatarrangementer og innovationsforløb.
- At praktikforløbene tilrettelægges med den fleksibilitet, der er nødvendig for elever med diagnoser eller særlige behov, inspireret af eud-fleks.
- At der med inspiration fra eud-fleks udvikles en særlig epx-fleks, som giver skolerne mulighed for at tilbyde fleksible forløb tilpasset den enkelte elevs forudsætninger og behov.
- At skolerne får mulighed for at udvikle og finansiere kortere ophold i udlandet, hvor elever fx kan følge virksomheder, besøge erhvervsskoler og hente inspiration til faglig og personlig udvikling.

Afsluttende perspektiver: Et nyt uddannelseskapitel for Danmark

Epx er vores chance for at vende udviklingen – fra mangel på faglærte og stigende skoletræthed til motivation, mestring og mening. Med erhvervsdannelse som bærende princip, differentierede taxa-metre, der giver plads til håndværket, moderne prøveformer og levende ungdomsmiljøer, hvor AI og teknologiforståelse er en naturlig del af hverdagen, kan vi skabe en ny hovedvej fra skole til virksomhed og videre uddannelse.

Nu er det op til ekspertgruppen og Folketinget og andre relevante aktører at omsætte potentialet til beslutninger, der kan mærkes i virkeligheden. Lad os bygge epx – en uddannelse, man ikke blot forstår, *men kan mærke*.

SMVdanmark anbefaler:

- At vi alle – politikere, skoler, virksomheder og samfund – tør tænke nyt, handle modigt og omsætte visioner til virkelighed, så epx bliver startskuddet på en ny tid i dansk uddannelse, hvor unge lærer med hænderne, hjertet og hovedet.

Kontakt

Politisk chefkonsulent Lasse Kjær

kjaer@smvdanmark.dk

Tlf.: 30 20 23 46

SMVdanmark, november 2025